

Răspunderea penală obiectivă și formele sale în dreptul penal român

Lector univ. drd. Laura- Maria Stanilă

Facultatea de Drept și Științe Administrative
Universitatea de Vest din Timișoara

Abstract: Romanian criminal law which can be characterized primarily by traditionalism, is tributary to the principle of guilt. From this point of view the approach from such a perspective of the institution of strict criminal liability may seem, if not bizarre, at least doomed to fail ab initio. However, scholars have identified forms of strict criminal liability under penal institutions that, at the first sight, have nothing to do with this topic. In the following we intend to make a presentation of the development of the strict criminal liability institution in the Romanian criminal law field, as well as a review of the forms of criminal liability qualified by the Romanian doctrine as forms of strict criminal liability.

Key terms: criminal liability, strict liability, guilt, recklessness, negligence, presumed guilt

1. Aspecte generale

Așa cum remarcau doi autori contemporani, „răspunderea penală obiectivă pare să exercite o eternă fascinație pentru teoreticienii dreptului penal”¹. Această instituție opune o viziune retributivă asupra sancțiunii penale (care pare să o repudieze), unei viziuni utilitariste (care pare să o aprobe), și o valoare a recompensei contra valorii eficienței.²

Încălcarea preceptului normei juridice penale are drept consecință atragerea răspunderii penale. Răspunderea penală a fost definită ca fiind obligația de a suporta și executa o pedeapsă și dreptul corelativ al statului de a aplica o astfel de pedeapsă ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni, și de a-l constrânge pe infractor să execute o asemenea sancțiune.³ În dreptul penal modern răspunderea penală este condiționată pe de o parte de săvârșirea unei infracțiuni, iar pe de altă parte, de capacitatea infractorului de a răspunde penal. Școala clasică de drept penal a ridicat fundamentarea răspunderii penale pe vinovăția făptuitorului la rangul

¹ Roger A. Shiner, Jeremy Hoemsen, *Book Review: A.P. Simester, Appraising Strict Liability*, în *Criminal Law and Philosophy Rev.*, nr. 1/2007, p. 119.

² *Ibidem.*

³ Asupra definiției răspunderii penale a se vedea I. Oancea, *Tratat de drept penal. Partea generală*, Ed. All, București, 1994, p. 265; C. Bulai, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. All, București, 1997, p. 311; M. Zolineak, *Drept penal. Partea generală, vol. III*, Ed. „Chemarea”, Iași 1993, p. 792; C. Mitache, *Drept penal român. Partea generală*, Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L., București, 1995, p. 254; V. Pașca, R. Mancaș, *Drept penal. Partea generală*, Editura Universitas Timisiensis, Timișoara, 2002, p. 409.

de principiu. „Fără vinovăție nu există infracțiune și fără infracțiune nu există răspundere penală”⁴, spunea un autor.

Cum s-ar putea concilia aceste afirmații, care sunt luate, cel puțin în doctrina română drept adevăruri irefutabile, cu chestiunea răspunderii penale obiective? Cum ar putea fi concepută o răspundere penală care atrage obligatoriu suportarea unei sancțiuni penale, fără demonstrarea unei atitudini subiective culpabile a făptuitorului *vis-a-vis* de fapta săvârșită, și de rezultatul socialmente dăunător produs?

În literatura de specialitate⁵ s-a pus problema dacă nu cumva singura justificare pentru existența răspunderii penale obiective nu ar fi doar una consecvențialistă.⁶ Infracțiunile pentru care este recunoscută o asemenea răspundere penală privesc în special desfășurarea unor activități profesionale care pot vătăma potențial societatea în întregul ei. Spre exemplu este grav că apele sunt poluate, că anumite medicamente sunt eliberate de o farmacie în baza unei rețete falsificate. S-a arătat că legiuitorul ar fi putut să incrimineze astfel de fapte fără a recurge la răspunderea penală obiectivă, dar acest fapt ar fi putut deveni extrem de costisitor.⁷ În cazul infracțiunilor pentru care se angajează o răspundere penală obiectivă, acuzarea este ținută să dovedească elementul *actus reus*, dar nu și elementul *mens rea* în legătură cu primul, fiind scutită astfel de foarte multe neajunsuri în legătură cu dificultățile probei elementului subiectiv (timp, bani).⁸

Consacrarea răspunderii penale obiective în dreptul penal modern pare să fie calificată de către marea majoritate a autorilor contemporani ca fiind nejustificată. Motivele pentru care această formă de vinovăție „nu este bună” (*wrong*)⁹ au fost amplu analizate în doctrina penală internațională, și mai ales în cea anglo-saxonă unde se pare că tradiția acestei forme de răspundere tinde să fie răsturnată de conceptele moderne privind „vinovăția” sau „imputabilitatea”. Vechiul adagiu *nulla poena sine culpa* a fost transformat în dreptul penal anglo-saxon în nu mai puțin celebrul *no punishment without blame*, care erodează serios forma răspunderii penale obiective. Recunoașterea răspunderii penale obiective duce invariabil la condamnarea unor persoane care, „din punct de vedere moral, sunt inocente”¹⁰.

Iar a condamna o persoană care „nu merită asta”¹¹ produce un rău social inacceptabil. De aceea, răspunderea penală obiectivă a fost calificată ca fiind o „utilizare eronată a normei

⁴ V. Pașca, R. Mancaș, *op.cit.*, p. 412.

⁵ John Stanton-Ife, *Strict Liability: Stigma and Regret*, în *Oxford Journal of Legal Studies*, vol. 27, nr. 1, 2007, p.151.

⁶ Consecvențialismul se referă la acele teorii morale care afirmă faptul că rezultatul unei acțiuni particulare ar trebui să constituie fundamentul oricărei judecăți morale valide despre acțiunea respectivă. Astfel, din punct de vedere consecvențialist, o acțiune bună din punct de vedere moral. Termenul *consecvențialism* a fost formulat de către G.E.M. Anscombe în lucrarea *Filosofia morală modernă* în 1958. Consecvențialismul, susține că ar trebui să judecăm o politică în funcție de rezultatele aplicării ei. Consecvențialismul poate fi identificat cu utilitarismul și are caracteristic faptul că evaluează consecințele prin prisma bunăstării tuturor indivizilor dintr-o societate.

⁷ *Ibidem*.

⁸ A.P.Simester, G.R.Sullivan, *Criminal Law. Theory and Doctrine*, Secon Edition, Hart Publishers, 2004, p. 167.

⁹ A.P. Simester, *Is Strict Liability Always Wrong?*, în A.P. Simester, *Appraising Strict Liability*, Oxford Monographs on Criminal Law and Justice, Oxford University Press, New York 2005, reprinted 2007, p. 21.

¹⁰ A.P. Simester, *Is Strict Liability Always Wrong?*, în A.P. Simester, *Op.cit.*, p. 21.

¹¹ *Ibidem*.

penale”¹², o instituție care, datorită implicațiilor sale grave pentru viața celor condamnați, ar trebui să fie aplicată doar în cazul producerii unor rezultate dăunătoare serioase de către persoane care acționează culpabil.¹³

Cu toate acestea, s-a susținut și că nu toate tipurile de răspundere penală obiectivă ar fi injuste, și că ar exista situații în care această formă de răspundere penală și-ar găsi justificarea în vederea protejării unui interes superior al comunității, al societății în general.¹⁴

2. Instituția răspunderii penale din perspectiva istorică și evolutivă

Aflată în raport de interdependență și conexitate cu alte forme de răspundere socială, răspunderea juridică își extinde sfera de acțiune în toate domeniile vieții sociale, asupra tuturor relațiilor interumane, indiferent de natura lor, economică, politică, juridică ori spirituală¹⁵.

Vocația universalității răspunderii juridice a făcut obiectul cercetării a numeroși filosofi și teoreticieni ai dreptului, instituția răspunderii fiind reglementată din cele mai vechi timpuri ca o sancțiune împotriva celor care încalcă regulile comunității. Așa cum s-a arătat, elementul esențial îl constituie asumarea și suportarea consecințelor propriei conduite, prin anticiparea și evaluarea pericolelor producerii unor prejudicii sau vătămări, prin adaptarea comportamentului în deplin acord cu interesul general al societății.¹⁶

Etaple înregistrate în evoluția instituției răspunderii penale în general și a răspunderii penale obiective în special se suprapun peste cele ale dezvoltării răspunderii civile în general și a răspunderii civile delictuale în special întrucât, la origine, nu s-a făcut vreo distincție între cele două forme de răspundere – civilă și penală. Multă vreme, după apariția instituției răspunderii juridice, formă a răspunderii sociale, răspunderea civilă și răspunderea penală se confundau, pentru motivul că ideea de reparație era identică cu aceea de pedeapsă.¹⁷ Abia în Evul Mediu, răspunderea civilă s-a detașat complet și a devenit de sine stătătoare, fără a fi exclusă coexistența sa cu răspunderea penală. Așa cum s-a arătat, „răspunderea civilă și răspunderea penală sunt cele două feluri inițiale ale răspunderii juridice, de cea mai mare importanță în trecut și astăzi, în jurul cărora gravitează întreaga problematică a asigurării ordinii de drept”¹⁸.

În perioada Orânduirii Primitive, răspunderea era justificată pe ideea de răzbunare, care, adeseori se manifesta prin violență fizică. Inițial, victima era cea care aplica sancțiunea, reacționând instinctiv printr-o atitudine războinică care putea cauza prejudicii mai grave decât cele suferite. Ulterior violența a fost corelată cu răzbunarea extrapolată la nivelul grupului

¹² Autorul citat folosește expresia *misuse of the criminal law*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ John Stanton-Ife, *Strict Liability: Stigma and Regret*, în *Oxford Journal of Legal Studies*, vol. 27 nr.1, 2007, p.152.

¹⁵ Lacrima Rodica Boilă, *Răspunderea civilă delictuală obiectivă*, Ed. C.H. Beck, București 2008, p.16.

¹⁶ *Idem*, p. 17.

¹⁷ M.Eliescu, *Răspunderea civilă delictuală*, Ed. Academiei, București, 1972, p. 31.

¹⁸ Liviu Pop, *Teoria generală a obligațiilor*, ed. Lumina Lex, București 1993, p. 171.

social din care făcea parte victima și subordonată autorității grupale. „Era interzis a se pricinui fără îngăduința șefului, o nemulțumire altui grup social, fiindcă, cu chipul acesta, se evitau conflictele externe și eventual răzburarea acelui grup”¹⁹.

Legea Talionului pune bazele răzburării limitate potrivit regulii „ochi pentru ochi, dinte pentru dinte”. Este instituită îndatorirea de a nu depăși limitele unei reacțiuni corespunzătoare vătămării suferite. Atunci când reacțiunea nu putea fi identică, prin rânduieli speciale se prevedea un echivalent: spre exemplu, când o femeie însărcinată a avortat din cauza loviturilor primite de la agresor, soțul acesteia avea dreptul săucidă pe unul dintre copiii agresorului.²⁰

În Orânduirea Sclavagistă sunt adoptate reglementări juridice privind angajarea unei răspunderi colective a familiei sau a comunității autorului faptei ilicite prin stabilirea obligației de reparare a prejudiciului prin sistemele compoziției legale și a compoziției voluntare. Potrivit normelor compoziției voluntare, cel vinovat oferea victimei o despăgubire pentru prejudiciile produse. Ulterior, prin lege a fost stabilit un tarif de compensații al cărui quantum era determinat de gravitatea faptei.

Legea celor XII Table marchează tranziția de la compoziția legală la cea voluntară, ambele având la bază dreptul la răzburare și răscumpărarea acestui drept.²¹ Cauzarea unui prejudiciu reprezenta o încălcare a liniștii și ordinii publice de natură a atrage obligația despăgubirii victimei.²²

În legislația ateniană, orice vătămare pricinuită unei persoane obliga pe autorul ei la o reparație constând fie într-o pedeapsă corporală, fie într-o amendă, fie într-o despăgubire pecuniară.²³

În Dreptul Roman instituția răspunderii juridice se caracteriza prin următoarele trăsături:

- Nu se făcea o distincție netă între sancțiune și reparație, între răspundere civilă și răspundere penală;
- Nu exista un principiu general de răspundere;
- Era consacrată o răspundere *obiectivă* și *colectivă* în care culpa persoanei responsabile nu constituia o condiție esențială pentru angajarea răspunderii.²⁴

În perioada Evului Mediu se produce scindarea răspunderii penale de cea civilă din forma ei primordială. Sub influența creștinismului represiunea capătă valențele unei retribuțiuni divine, o ispășire oferită de Dumnezeu.²⁵

Mai târziu, în perioada Renașterii, se nasc cele două mari curente care au servit ca „pietre de temelie” întregii cugetări juridice din perioada modernă și anume: curentul naturalist, sau teoria dreptului natural și curentul contractualist sau teoria contractului social.

¹⁹ V.Dongoroz, *Drept penal*, Reeditarea ediției din 1939, Ed. Societății „Tempus” & Asociația Română de Științe Penale, București 2000, p. 33.

²⁰ *Idem*, p. 34.

²¹ M.Eliescu, *op.cit.*, p. 10

²² Lacrima Rodica Boilă, *op.cit.*, p. 17.

²³ Gh. Mihai, Radu I. Motica, *Fundamentele dreptului. Optima justitia*, Ed. All Beck, București, 1999, p. 122.

²⁴ G.Viney, *Introduction a la responsabilite* în *Traite de droit civil*, L.G.D.J., Paris, ed. a II-a, 1995, nr. 6, p.7, *apud*. Lacrima Rodica Boilă, *op.cit.*, p.18.

²⁵ V.Dongoroz, *op.cit.*, p.39.

Potrivit ambelor teorii, represiunea avea un rol utilitar întrucât, naturaliștii considerau pedeapsa ca o necesitate pentru menținerea societății și pentru propășirea acesteia, iar contractualiștii priveau pedeapsa, și deci represiunea, ca o consecință logică și firească a nesocotirii pactului intervenit între oameni, atunci când aceștia au convenit să trăiască în societate.²⁶

Fundamentul obiectiv al răspunderii este readus în prim plan odată cu Revoluția industrială care începe la sfârșitul sec. al XIX-lea. În această perioadă se sintetizează direcțiile concepției obiective, fiind dificil de stabilit o apartenență exclusivă a acestora la răspunderea penală obiectivă sau la răspunderea delictuală obiectivă. Este vorba despre idei cu o arie de acoperire mai vastă, la nivel social, impulsionate de ritmul accelerat al dezvoltării industriale și economice. Aceste idei sunt: riscul, garanția, echitatea și precauțiunea.

Riscul stabilește obligația reparării prejudiciului/suportării sancțiunii pentru vătămarea/paguba injustă, suferită de o persoană, de către cel care a inițiat, organizat, condus și controlat o anumită activitate în societate, prin care a creat pericolul cauzării de daune/vătămări, un pericol cert, posibil, dar care trebuia anticipat și evitat.

Garanția presupune desemnarea prin lege a unei persoane responsabile, în anumite cazuri, având în vedere relația specială în care aceasta se află cu persoana care a săvârșit fapta, sau raportul său cu lucrul, animalul sau edificiul care au produs paguba/vătămarea.

Echitatea este specifică răspunderii civile delictuale obiective dar nu se poate spune că nu are tangențe și cu dreptul penal în anumite cazuri. În dreptul civil echitatea a fundamentat o serie de soluții în situații excepționale privind faptele ilicite săvârșite de persoane fără discernământ care nu și-au găsit rezolvarea direct în lege, prin acordarea despăgubirilor în cazuri precis stabilite, altele decât cele motivate prin culpă, risc sau garanție²⁷ Aceste soluții justificate din rațiuni de echitate se referă la sprijinirea eficientă a victimei pentru repararea prejudiciului suferit, chiar și în situațiile în care făptuitorul în mod obiectiv nu își poate asuma răspunderea faptelor sale datorită minorității sau alienației mintale, dar dispune de bunuri suficiente care pot acoperi paguba cauzată victimei.²⁸

În dreptul penal, problema răspunderii penale fundamentate pe echitate este una extrem de sensibilă. Nu se poate angaja o răspundere penală a celor alienați sau minori care nu au vârsta răspunderii penale întrucât aceștia beneficiază de cauza respectivă de neimputabilitate. Cu toate acestea echitatea răzbate ca idee centrală în toate situațiile în care vorbim de o răspundere obiectivă, fiind de fapt pilonul de sprijinire a victimei unei infracțiuni comise de o persoană care nu răspunde penal. Din această perspectivă, echitatea apare ca subsidiară și subordonată celorlalte idei – riscul și garanția – cu scopul protejării și îndestulării – chiar și morale – a victimei infracțiunii.

Principiul precauției este și el specific răspunderii civile, fiind conturat ca nou fundament al acestei răspunderi în anii '80. Potrivit acestui principiu, este instituită răspunderea civilă în sarcina celui care nu a luat măsurile de prevenire în vederea anticipării și evitării provocării unor riscuri incerte, dar posibile referitoare la producerea unor consecințe prejudiciabile majore, catastrofale, ireversibile mediului înconjurător. Este de fapt un

²⁶ V. Dongoroz, *op.cit.*, p.40.

²⁷ Lacrima Rodica Boilă, *op.cit.*, p. 34.

²⁸ Liviu Pop, *op.cit.*, p.190-191.

principiul specific unei ramuri tinere de drept, dreptul mediului. Cu toate acestea, principiul precauției poate constitui prin tranzitivitate și temei al răspunderii penale obiective, aceasta fiind specifică faptelor de încălcare a normelor speciale cu caracter penal ce transcend dreptul mediului.

Deși criticată îndelung pe motiv că nu ar fi altceva decât un reziduu al formelor de răspundere arhaică²⁹ și ar contraveni principiului răspunderii penale subiective, răspunderea penală obiectivă, bazată exclusiv pe legătura de cauzalitate dintre faptă și rezultat, se menține în unele legislații.

Unii autori mai noi (H. Hart) consideră că răspunderea obiectivă poate juca totuși un rol important în prevenirea faptelor ilicite; pe această linie de gândire s-a subliniat faptul că, în cazul infracțiunilor minore, răspunderea obiectivă simplifică probațiunea și evită complicațiile procedurale mai ales în legislațiile care vădesc un simț practic deosebit (de exemplu, legislația anglo-saxonă) în care răspunderea obiectivă este folosită frecvent, îndeosebi în cazul unor incriminări de larg interes, cum ar fi cele în materie sanitară, economică, comercială ori în legătură cu apărarea mediului, posesia de arme etc.³⁰ Și în legislația penală franceză, chiar dacă numai cu titlu de excepție, se admite, de asemenea, posibilitatea unei răspunderi penale obiective. Astfel, jurisprudența franceză afirmă că, în cazul delictelor prevăzute cu pedepse reduse (amendă polițienească), denumite delict-contravenții, este suficientă constatarea că autorul a comis cu voință fapta respectivă, fără a fi nevoie ca Ministerul Public să probeze culpa autorului. Asemenea soluții s-au pronunțat în delictele din domeniul vânătorii apelor și pășunilor, în cazul delictelor vamale, de transport rutier ș.a.

În legislația penală italiană, *răspunderea obiectivă* este prevăzută explicit la art. 42 al. 2 Cod penal italian, care permite tragerea la răspundere a agentului numai pentru rezultatul provocat de acțiunea sau omisiunea săvârșită. De asemenea, în practica judiciară a instanțelor nord-americane există instituția *strict liability* - răspunderea independentă de *mens rea*³¹.

3. Răspunderea penală obiectivă și formele sale în dreptul penal român

Tributar principiului *nullum crimen sine culpa*, legiuitorul român nu recunoaște explicit o răspundere penală obiectivă, axată exclusiv pe legătura de cauzalitate dintre faptă și rezultat. Negarea răspunderii penale obiective vine în întâmpinarea unei tradiții îndelungate care a perpetuat dogma răspunderii penale bazate pe vinovăție postulată de Școala clasică de drept penal.

Complexitatea și ambiguitatea acestei chestiuni i-a determinat pe mulți autori români să ocolească elegant subiectul, făcând uitată instituția răspunderii penale obiective în dezbaterile lor doctrinare, deși, aceasta este, așa cum am arătat în capitolele anterioare

²⁹ G. Antoniu, *op.cit.*, p.197.

³⁰ *Idem*, p. 198.

³¹ G. Antoniu, *op.cit.*, p.198-201.

recunoscută și perpetuată de alți legiuitori europeni și nu numai. Cu toate acestea există referințe la diverse forme de răspundere juridică penală obiectivă la autori precum G. Antoniu și V. Pașca precum și abordări sporadice la autori mai tineri, cum ar fi Florin Streteanu sau Sergiu Bogdan. În cele ce urmează vom încerca o sinteză a formelor de răspundere penală obiectivă prezente ocult în legislația penală română din perspectiva autorilor amintiți.

Astfel, George Antoniu afirmă în 2002: „legea penală română nu prevede posibilitatea tragerii la răspundere penală a unei persoane numai pentru rezultatul cauzat. (...) Dacă în legislația română nu există o răspundere obiectivă expresă, nu avem convingerea că fome oculte ale acestei răspunderi nu se întâlnesc în practica organelor judiciare” Autorul neagă așadar cu vehemență o consacrare legislativă explicită sau indirectă a răspunderii penale obiective, dar o acceptă ca o repercusiune practică a aplicării excesive a prezumției de dol și culpă, fără cercetarea în concreto a condițiilor în care s-a săvârșit fapta.³²

Viorel Pașca admite că răspunderea penală obiectivă nu este consacrată explicit de legislația penală română însă militează pentru admiterea acesteia în mod implicit. Astfel, potrivit acestui autor, ar putea fi admise ca forme de răspundere penală obiectivă implicită următoarele situații: comiterea faptei în stare de beție voluntară completă, aplicarea măsurilor de siguranță, la care adaugă formele de răspundere obiectivă ocultă întâlnite în practică prin neaplicarea de către judecător a principiilor de procedură penală.

Acest autor argumentează că fapta comisă în stare de beție voluntară completă³³ antrenează o răspundere penală obiectivă a autorului chiar dacă, s-a demonstrat științific, spune el, „că în stare de beție completă sunt abolite funcțiile cognitive și volitive ale conștiinței”³⁴. În afara cazului beției voluntare complete premeditate, care ar presupune deci existența ideii infracționale anterior momentului consumării substanțelor ebriante, în cazul beției voluntare complete întâmplătoare nu există o conturare anterioară a ideii infracționale. Cu toate acestea, persoana care a săvârșit fapta în stare de beție voluntară completă întâmplătoare, va răspunde penal, deși în momentul comiterii faptei nu a acționat cu vinovăție, funcțiile sale cognitive și volitive fiind paralizate (n.a.) de efectul substanțelor ebriante. „În acest caz vinovăția făptuitorului glisează din momentul comiterii faptei spre momentul anterior consumului intenționat de substanțe ebriante, moment care, în sine, nu are nici o relevanță penală, fără actul ulterior pentru care făptuitorul răspunde doar în baza raportului de cauzalitate dintre acțiunea sau inacțiunea sa și rezultatul socialmente periculos”³⁵. Noul Cod Penal – Legea nr. 286/2009³⁶ menține dispozițiile codului penal în vigoare în sensul că, la art. 29 - *Intoxicația* – prevede ca și cauză de neimputabilitate, doar intoxicația involuntară cu alcool sau alte substanțe psihoactive. Se menține astfel o consacrare implicită a răspunderii penale obiective în cazul săvârșirii faptei în stare de intoxicație alcoolică voluntară.

Cel de-al doilea caz de răspundere penală obiectivă consacrată legislativ în mod implicit în dreptul penal român este cel al măsurilor de siguranță care se iau în cazul săvârșirii

³² George Antoniu, *Vinovăția penală*, Ed. Academiei Române, București, 2002, Ediția a doua, p. 199;

³³ Potrivit art. 49 al. 1 C.pen., doar beția involuntară completă înlătură caracterul penal al faptei.

³⁴ Viorel Pașca, Ramiro Virgil Mancaș, *Drept penal – parte generală*, Editura Universitas Timisiensis, Timișoara 2002, p. 419.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Publicată în M.Of. nr.510 din 24 iulie 2009.

de către o persoană a unei fapte prevăzute de legea penală³⁷. În opinia autorului citat, măsurile de siguranță sunt sancțiuni penale care se iau fără considerarea proceselor psihologice specifice vinovăției.³⁸ Logica autorului este simplă: admitând nexul causal între răspunderea penală și sancțiunile penale, răspunderea penală fiind cauza sancțiunilor penale, trebuie admis că, și prin luarea numai a unei măsuri de siguranță se realizează o formă de răspundere juridică. Aplicarea unei măsuri de siguranță este condiționată pe de o parte de săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală, iar pe de altă parte de existența stării de pericol social a făptuitorului sau a lucrurilor deținute de acesta. Însă, așa cum just a remarcat și autorul citat, nu se poate pune semnul egalității între starea de pericol social și starea mentală specifică proceselor psihice care caracterizează vinovăția. Starea de pericol social este o stare obiectivă, concretizată fie în anumite stări legate de persoana făptuitorului (boală psihică, intoxicație alcoolică, inabilitate profesională etc.), fie în legătura pe care anumite bunuri o au cu fapta săvârșită.³⁹

Răspunderea juridică ce antrenează aplicarea măsurilor de siguranță nu poate fi, în opinia autorului citat, decât o răspundere obiectivă, care, spre deosebire de răspunderea penală subiectivă, cu caracter preponderent retributiv, are un caracter eminent preventiv.⁴⁰ Însă, în concepția altor autori, măsurile de siguranță cu caracter medical curativ nu ar putea fi sancțiuni penale deoarece sunt luate în favoare făptuitorului și pot fi dispuse în mod provizoriu de organele de urmărire penală, or, numai organele de judecată pot aplica sancțiuni penale⁴¹. În plus, un alt autor susține că măsurile de siguranță nu ar putea avea caracter de constrângere, deoarece ocrotirea sănătății persoanei nu poate avea caracter de constrângere și prin ele nu s-ar aduce o restrângere a libertății persoanei⁴². Aceste argumente ar putea face să se clatine teoria răspunderii penale obiective creionate de V. Pașca însă nu sunt de natură să ne abată de la poziția acestui autor pe care o susținem în totalitate. Măsurile de siguranță cu caracter medical **sunt** sancțiuni penale pentru ele reprezintă consecința încălcării preceptului normei penale, sunt măsuri de constrângere întrucât antrenează evident o restrângere și chiar o privare a libertății persoanei și sunt aplicate de organele judiciare. Chiar dacă am accepta prin absurd opinia contrară privind măsurile de siguranță cu caracter medical, tot nu poate fi explicat în alt mod mecanismul de angajare a răspunderii penale în cazul celorlalte categorii de măsuri de siguranță, răspunderea penală fiind fără echivoc, una obiectivă.

Și Noul Cod Penal- Legea nr. 286/2009 menține aceeași poziție a legiuitorului în sensul că nu introduce condiții suplimentare de aplicare a măsurilor de siguranță, fiind de ajuns ca făptuitorul să fi săvârșit o faptă penală *neîntemeiată*⁴³ pentru a-i fi aplicate astfel de măsuri.

Este răspunderea penală în cazul aplicării unei măsuri de siguranță, o răspundere obiectivă? Cu siguranță, da!

³⁷ Art. 111 al. 2 Cod penal în vigoare.

³⁸ V. Pașca, R. Mancaș, *Idem*, p. 419.

³⁹ V. Pașca, *Măsurile de siguranță – sancțiuni penale*, Ed. Lumina Lex, București, 1993, p.23.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ M. Basarab, *Drept penal. Partea generală*, vol.II, Ed. Lumina Lex, București, 1995, p. 162

⁴² V. Pătulea citat de V. Pașca în coord. M. Basarab, *Codul penal comentat. Vol I. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București 2007, p. 545.

⁴³ A se vedea art. 107 al. 2 din Noul Cod Penal – Legea nr. 286/2009.

O opinie privind un alt caz de răspundere penală obiectivă o propune Sergiu Bogdan. Acesta afirmă că, în cazul în care violul a avut ca urmare sinuciderea victimei, suntem în prezența răspunderii penale obiective⁴⁴. Opinia sa nu este singulară, ea fiind avansată și de Florin Streteanu, acesta oferind și soluții pentru rezolvarea problemei⁴⁵. Autorul citat argumentează că ar fi „dificil de susținut existența unei culpe în ceea ce privește neprevăderea faptului că o persoană se va sinucide sau nu”⁴⁶. Este vorba despre una dintre variantele agravate ale infracțiunii de viol, și anume cea prevăzută de art. 197 al. 3 teza a II-a C.pen. Același autor susține că ar exista răspundere penală obiectivă și în cazul infracțiunii de act sexual cu un minor în varianta agravată prevăzută de art. 198 al. 6 C.pen. – *când fapta a avut ca urmare moartea sau sinuciderea victimei*, pentru aceleași considerente.

Opiniile acestui autor au fost criticate în literatura de specialitate afirmându-se că, rezultatul mai grav – sinuciderea victimei – va agrava infracțiunea de viol numai în măsura în care făptuitorul a prevăzut acest rezultat, dar a socotit fără temei că el nu se va produce, sau, deși nu l-a prevăzut, trebuia și putea să prevadă un asemenea rezultat, având în vedere o serie de elemente, precum: afecțiunile psihice ale victimei, antecedentele sale suicidale, manifestările victimei în timpul violului, aceasta exprimându-și intenția că se va sinucide, etc. În lipsa posibilității de prevedere a eventualității sinuciderii victimei, actul suicidal nu poate atrage agravarea infracțiunii, fiind exclusă o răspundere penală obiectivă.⁴⁷ Ne raliem criticilor exprimate, dar semnalăm faptul că, în aceste situații există riscul angajării unei răspunderi penale obiective oculte, organele judiciare nemaipreocupându-se de analiza temeinică a proceselor psihice ale făptuitorului vis-a-vis de rezultatul mai grav – sinuciderea victimei, fiind suficientă din păcate, în practică, existența rezultatului mai grav, pentru ca acesta să îi fie imputat făptuitorului.⁴⁸

De-a lungul timpului s-a încercat explicarea temeiului răspunderii penale a persoanei juridice afirmându-se că am fi în acest caz în prezența răspunderii penale obiective. S-a afirmat că „a consacra răspunderea penală a unei persoane juridice înseamnă, în realitate, a angaja răspunderea penală a tuturor indivizilor care o compun, a sancționa fără distincție vinovații și nevinovații”.⁴⁹ Atât în doctrina penală internațională cât și în cea română, această teză a fost demult abandonată, odată cu consacrarea expresă a principiului răspunderii penale bazate pe vinovăție în cazul persoanelor juridice. Astfel, potrivit art. 19¹ C.pen.⁵⁰, persoanele juridice, cu excepția statului, a autorităților publice și a instituțiilor publice care desfășoară o activitate ce nu poate face obiectul domeniului privat, răspund penal pentru infracțiunile săvârșite în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele persoanei juridice, dacă fapta a fost săvârșită **cu forma de vinovăție** prevăzută de legea penală. Compatibilitatea răspunderii penale a persoanei juridice cu principiul *nulla poena sine culpa* este necesară și

⁴⁴ Sergiu Bogdan, *Drept penal. Partea specială*, vol. I, Ed. Sfera Juridică, Cluj-Napoca, 2006, p.143.

⁴⁵ Florin Streteanu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Rosetti, București 2003, p. 396-398.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ V. Pașca în coord. M. Basarab și V. Pașca, *Codul penal comentat. Vol. II. Partea specială*, Ed. Hamangiu, București, p. 283 și 295.

⁴⁸ A se vedea Dec. nr. 968/20.04.1981, Trib. Suprem, secția penală, în R.R.D. nr. 1/1982, p.68. În speță victima suferea de schizofrenie, împrejurare pe care inculpații nu o cunoșteau.

⁴⁹ A. Dugue, *Les exceptions au principe de personnalite des peines*, teză, Paris 1954 citat de Florin Streteanu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Rosetti, București, 2003, p. 80.

⁵⁰ Introdus prin Legea nr. 278/2006 publicată în M.Of. nr.601/12 iulie 2006.

chiar inevitabilă. Atribuirea unei stări mentale culpabile, cerință a existenței infracțiunii, unei entități artificiale non-umane⁵¹ se realizează fie prin identificarea elementului subiectiv în proziția psihică a membrilor persoanei juridice, fie prin identificarea sa în însăși persoana juridică, urmând două mari modele de atribuire a acestui element persoanei juridice: modelul antropomorfic potrivit cu care răspunderea penală a persoanei juridice este angajată potrivit aceluiași mecanisme ca în cazul persoanei fizice și modelul constructivist potrivit căruia, persoana juridică are o viață proprie, o voință proprie, de unde rezultă și posibilitatea neîngrădită în a-i atribui stări mentale specifice infracțiunilor. Astfel nu putem decât să excludem dintre potențialele situații de răspundere penală obiectivă consacrate indirect de Codul penal român cazul răspunderii penale a persoanei juridice.

⁵¹ Gerry Ferguson, *Corruption and Criminal Liability*, p.7, on line la <http://www.icclr.law.ubc.ca/Publications/Reports/FergusonG.PDF>.